

İŞSİZLİĞİN SOSYAL DIŞLANMA ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Esin Şenol

Dr., Muhasebe Uzmanı, Hazine ve Maliye Bakanlığı

esin.cicek@hmb.gov.tr

orcid: 0009-0001-7999-5500

Özet

1980'lerden sonra yaşanan küreselleşme, değişen teknoloji, artan rekabet, küçük ölçekli işletmelerin öneminin artması gibi gelişmeler işgücü piyasasında da köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Sürekli ve tam zamanlı çalışma yerini, iş güvencesi daha az olan yarı zamanlı çalışma, kısmi çalışma gibi esnek çalışma modellerine bırakmaya başlamıştır. İşsizlik de iş sözleşmesinin sona ermesinden daha farklı bir anlam kazanmış, uzunca bir dönem süren işsizlik, çalışma hayatından ayrıldıktan sonra bir daha işe girememek hatta hayat boyu hiç işe girememek gibi durumlar ortaya çıkmış ve işsizlik hızla artmıştır. Yaşanan bu gelişmeler ışığında kavram olarak ilk kez 1960'larda zikredilmeye başlanan sosyal dışlanma, 1980'lerden sonra işsizlik ile birlikte anılmaya başlamıştır.

Bu çalışma, işsizliğin sosyal dışlanma üzerindeki etkilerini ve boyutlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. İzlenen yöntem alan araştırması olmuştur. Alan araştırmasına başlanmadan önce sosyal dışlanmayı ölçmek için geliştirilen sosyal dışlanma ölçekleri araştırılmış ve sosyal dışlanma ölçeği olarak Bristol Üniversitesinden Yitzhak Berman ve David Phillips tarafından geliştirilen ölçüm aracı seçilmiş olup, bu ölçek uzman akademisyenlerin görüşleri doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir. Seçilen sosyal dışlanma ölçeği doğrultusunda alan araştırmasında kullanılacak 48 sorudan oluşan anket geliştirilmiştir. Alan araştırması Ankara ilinde yapılmıştır. İşsizlerin sosyal dışlanmışlık düzeyleri, çalışan kesim ile karşılaştırıldığında anlamlı bir sonuç elde edilebileceğinden araştırmaya sadece işsizler değil çalışanlar da dahil edilmiştir.

Söz konusu araştırma verileri, 2010 yılında hazırlanan doktora tezindeki 2009 yılına ait istatistik verilerine dayanmaktadır (Şenol, 2010). Ankara ilinde 2010 yılında yapılan doktora tezine ait araştırma verilerinden elde edilen bulgular, 2024 yılı Ankara iline ait nüfus ve işgücü verileri, ülkemize ait enflasyon verileri ile beraber karşılaştırıldığında 2024 yılı Ankara'sında işsizlerin ve hatta çalışanların yaşamış olduğu sosyal dışlanmışlığa ışık tutacak ve bir fikir verecek nitelikte olması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, İşsizlik Türleri, Sosyal Dışlanma, Sosyal Dışlanmanın Ölçülmesi, Sosyal Dışlanma Alanları

EFFECTS OF UNEMPLOYMENT ON SOCIAL EXCLUSION

Esin Şenol

Dr., Muhasebe Uzmanı, Hazine ve Maliye Bakanlığı

esin.cicek@hmb.gov.tr.

orcid: 0009-0001-7999-5500

Abstract

Developments such as globalization, changing technology, increasing competition, and the increasing importance of small scale businesses after the 1980s have brought about radical changes in the labor market. Permanent and full-time work has begun to be replaced by flexible working models such as part time work and part-time work, which have less job security. Unemployment has also gained a different meaning than the termination of the employment contract. Unemployment has gained a different meaning than the termination of the employment contract; situations such as long-term unemployment, not being able to get a job again after leaving the working life, or even not being able to get a job at all throughout life have emerged, and unemployment has increased rapidly. In the light of these developments, social exclusion, which was first mentioned as a concept in the 1960s, began to be mentioned together with unemployment after the 1980s.

This study aims to measure the effects and dimensions of unemployment on social exclusion. The method followed was field research. Before starting the field research, social exclusion scales developed to measure social exclusion were researched and the measurement tool developed by Yitzhak Berman and David Phillips from the University of Bristol was selected as the social exclusion scale and this scale was rearranged in line with the opinions of expert academics. In line with the selected social exclusion scale, a survey consisting of 48 questions was developed to be used in the field research. The field research was conducted in Ankara. Since a meaningful result can be obtained when the social exclusion levels of the unemployed are compared with the employed, not only the unemployed but also the employed were included in the research.

and giving an idea about the social exclusion experienced by the unemployed and even employees in Ankara in 2024.

Keywords: *Unemployment, Types of Unemployment, Social Exclusion, Measurement of Social Exclusion, Areas of Social Exclusion.*

Giriş

Bu çalışma, “işsizliğin sosyal dışlanma üzerindeki etkileri”ni ortaya çıkarabilmek için hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda izlenen yöntem ise, alan araştırması olmuştur. Diğer bir deyişle bu çalışma işsizlerin kendilerini hangi düzeyde dışlanmış olarak hissettiklerini bir alan araştırması ile ölçmeyi amaçlamaktadır. Alan araştırmasının evreni Ankara ilindeki işgücü olup, örnekleme ise (206 kişi işsiz + 195 kişi çalışan= 401 kişi) toplamda 401 kişiden oluşmaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bulguların ilişkisel sınaması yani güvenilirlik ve anlamlılık testi de yapılmıştır.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın Birinci bölümünde işsizlik ve sosyal dışlanma kavramları genel olarak ele alınırken, İkinci bölümünde araştırmanın yöntemi ve Üçüncü bölümünde ise araştırmada elde edilen bulgulara yer verilmektedir.

1. Genel Olarak İşsizlik ve Sosyal Dışlanma

1.1. İşsizlik

İktisat literatüründe işsizlik, çalışmak zorunda olan insan sayısının yada emek arzının emeğe olan emek talebinden fazla olduğu bir durumu ifade etmektedir. İşsizliğin çeşitli tanımları olmakla birlikte, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO’nun) işsizlik tanımına baktığımızda; “Belirli zaman aralığında belli bir yaşın üzerinde olan kişiler işsiz olarak kabul edilmekte olup bunlar;

- İş sözleşmesi fesh edildiğinde veya işyerinin geçici olarak kapatılmasından dolayı herhangi bir işi olmayıp ücret karşılığında iş arayanlar,
- Çalışma hayatına daha önceden hiç girmemiş veya emekli olmuş ancak istihdama uygun olan kişiler,
- Gelecekte başka bir işte çalışma konusunda mutabık olan ancak halen çalışma hayatında olmayan ve istidama uygun olan kişiler,
- Kendilerine herhangi bir ödeme yapılmaksızın geçici ve belirsiz bir süreyle çalışmaya elverişli olan kişilerdir.

İşsizlik, işgücü piyasası açısından tanımlanırsa; bir ülke nüfusu işgücüne dahil edilebilecek olanlar ve edilemeyecek şeklinde iki gruba ayrıldığında, çalışma hayatına dahil olan kesim ile çalışmayıp da iş talep eden kesim “işgücüne dahil olanlar” grubunda bulunurken işi olmayıp da iş aramayan kesim de “işgücüne dahil olmayanlar” grubunda bulunmaktadır.

İşgücüne dahil olanlar grubunda olan çalışanlar; maaşlı, ücretli, kendi namına işveren veya en az bir saat iktisadi faaliyette bulunan ücretsiz aile işçisi olanlar ile mevcut durumda çalıştığı halde çeşitli sebeplerden dolayı işlerinin başında olmayan ancak işleri ile olan bağları halen devam etmekte olan kişilerden oluşmaktadır (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 64). İşgücüne dahil olanlar grubunda olan çalışmayıp da iş arayan kesime gelince; kişinin işi olmamalı, aktif olarak iş aramalı, iş bulduğu zaman da bedensel ve zihinsel olarak işe başlamaya hazır bir durumda olmalıdır (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 64). Bu kriterlere uygun kişiler resmi istatistiklere göre “işsiz” olarak kabul edilmektedir. Tam manası ile bir işsizlik tanımından söz edebilmek için bu kriterlere ilave olarak “cari ücret düzeyinde çalışmaya istekli olmak” şeklindeki bir kriterin de eklenmesi gerekmektedir. Ülkemizdeki işsizlik oranlarını istatistiki olarak hesaplayıp gösteren kurum olan TÜİK ise, belli bir dönem içinde istihdama dahil olmayıp son aylarda özellikle altı ay içerisinde iş arayan ve 15-20 gün içinde de işe başlayabilecek durumdaki kişilerin işsiz nüfusu oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu tanımdaki belli bir dönemden kasıt, iş aramak için ilk girişimlerden sonra ortaya çıkabilmesi ihtimali olan boşlukları yada vazgeçme nedeni ile ortaya çıkan gecikmeleri de hesaba katabilmektir. Şöyle ki bir işe başvurmuş olup da bir süredir cevabın gelmesini bekleyen kişi bu sırada başka bir iş aramayıp, emeğini sadece belli bir işe sunmayı tercih edebilir.

İşgücünde olmayanlar kesiminde; iş aramayan ama işgücüne katılma isteğinde olanlar, ev hanımı, talebe, emekli olan, bir irat sahibi olduğundan veya şahsi durumları nedeniyle bir iş aramayan kimselerden oluşmaktadır. Bunlardan, “iş aramamasına rağmen işgücüne

katılmaya hazır olan kişiler” iki alt gruba ayrılmaktadır. Birinci grupta, iş bulabilme ümidini kaybeden gücümüş işçiler yer almaktadır. Bunlar, çalışılacak iş olmadığına yada kendine uygun gördüğü bir iş olmadığına inanmış yada işin nereden aranacağını bilemediğinden iş aramaktan vazgeçen fakat çalışmaya da hazır durumdaki kişilerdir. İkinci gruptakiler ise, mevsimlik işler, ev hanımı, talebe, bir irada sahip olan ve emeklilik gibi sebeplerle iş aramayan ancak çalışmaya hazır olan kişilerdir. İş başı yapmaya hazır olma ifadesi ile anlatılmak istenen; kendisine bir iş teklif edilince bu işin kabul edilebileceğini öngörmektir. Böylece işsiz tanımının; işi yok çalışmıyor, iş arıyor ve işe başlamaya hazır olmak üzere üç kriteri bulunduğu görülmektedir. İş aramayanlar, bu tanımın içinde değildir. İş arama kriteri belirli koşullarda esnekleştirilebilmektedir şöyle ki geçici bir süre işinden çıkartılmış olup da iş ile formel bir bağı kalmayan ama iş başı yapmaya hazır olanlar, iş aramamasına rağmen işsiz tanımına girebilmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 66).

1.1.1. *Günümüzde Yaşanan İşsizlik ve Yeniden Yapılanan İşgücü Piyasası*

İktisadi olarak 1970’li yıllardan itibaren yaşanan yeniden yapılanma süreci, işgücü piyasasında da değişimleri beraberinde getirmiştir. İşgücü piyasasında yaşanan bu değişim aşamalarını, üretim yapısının değişmesi ve küresel pazar ile bütünleşerek uygulamaya geçen neoliberal politikalar neticesinde serbest ticaretin yayılması, yeni teknolojik icatlar ve esneklik olarak sıralanabilir. Söz konusu bu değişimler 1990’lı ve 2000’li yıllarda farklılıklar göstermekte olup, istikrarlı istihdam ve iş güvencesi konularında negatif bir etki yaratmanın yanında yeni istihdam modelleri ortaya çıkarak işgücü mobilize olmaya başlamış, esneklik uygulamaları neticesinde ücretler gerilemiştir.

Dünya ülkeleri genelinde yeni istihdam yaratılamaması, istihdamın gerilemesi işsizlik ve formel sektörde iş bulamayanların enformel sektöre yönelmesi enformal sektörün gelişmesine ortam hazırlamıştır. Enformel sektördeki istihdamın artması, sosyal güvence sistemi dışında kalmakla karşı karşıya gelen bir kesimin ülke genelini oluşturan nüfusun içindeki oranının artmasına ve çalışan yoksulların sayısında artışa sebep olmuştur. Emek analizi yaparken, istihdam edilenlerin geçim seviyesinde bir ücret ile istihdam edilip edilmediğinin de gözönüne alınması gerekmektedir. İstihdama katılanların büyük bir kesimi, işsiz kalmanın alternatif maliyetinin fazla olması nedeni ile ücreti çok düşük olan işlere de rıza gösterebilmektedir. Bu durum çalışan yoksullar olarak ifade edilmekte olup, bu fertlerin yaşadıkları coğrafyalarda ekonomik, siyasi ve toplumsal yaşamdan diğer bir ifade ile sosyal ve ekonomik yaşam alanlarından dışlanmaları söz konusu olmaktadır.

Sonuç olarak, esneklik ve kuralsızlaştırma gibi uygulamalar istihdam imkanlarının daralması yeni işsiz yığınlarının ortaya çıkarmasının yanında işsiz kimselerin bir iş bulabilme imkanlarını da giderek sınırlamaktadır. Uzun zamandır işe girememeye veya geçim düzeyinin çok altında olan bir ücretle çalışmak zorunda kalmak sosyal dışlanma ve sosyal dışlanma türevlerine neden olma açısından oldukça büyük bir risk oluşturmaktadır.

1.1.2. *İşsizliğin Ölçülmesi ve Önemi*

İşsizlik, atıl kalan faktör “insan” olduğu için geçim kaynağı olan gelirin kaybına sebep olmaktadır. İşsizlik oranı ekonomi performansının bir göstergesinin olmasının yanı sıra ekonomik ve toplumsal problemin de bir göstergesidir. İşsizlik oranının yükselmesi veya düşmesi ise, sosyal dışlanmanın üzerinde doğrudan etkide bulunmaktadır. İşsizlik oranı aşağıda yer alan formülle hesaplanmaktadır;

$$\text{İşsizlik Oranı (\%)} = \frac{\text{İşsizler}}{\text{İşgücünde Olanlar}} \times 100$$

Ülkenin geneli için geçerli olan bu işsizlik oranının dışında; kadın-erkek, köy-kent, uzun süreli işsizlik, genç işsizliği şeklinde olmak üzere eğitim ve yaş durumuna göre de işsizlik oranları hesaplanabilmektedir. Tüm bu işsizlik oranları bizlere ortalama işsizlik oranından daha fazla bilgi vermektedir. Ancak, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere resmi istatistiklerdeki işsizlik oranı hesaplamalarının bazı yönlerden eksiklikleri bulunmakta olup bu nedenle

işsizliği tam olarak yansıtmadığı da bilinmektedir. Bu nedenle, resmi işsizlik oranlarının, gerçek işsizliği yansıtmaktan uzak olduğu söylenebilir.

Çalışma yaşamının önemli sorunlarından biri olan işsizliğin tanımı ve kapsamı, zaman içerisinde değişime uğramış olup, çağımızda işsizlik denilince sadece iş akdinin sona ermesi halinde ortaya çıkan bir durum olmaktan çıkmıştır. Çalışma hayatına hiç katılamayan işsizler, uzunca bir süre iş aramasına rağmen iş bulamayan uzun süreli işsizler, gençlerin işsizliği, kadın nüfusunun işsizliği, teknolojik gelişmelerin sebep olduğu işsizlik günümüzde karşılaşılan işsizlik türlerinden başlıcalarıdır.

1.2. Sosyal Dışlanma, Özellikleri ve Ölçülmesi

Dinamik, göreceli, birçok yönü ve kapsamı olan bu sebeple tam olarak tanımının yapılabilmesi zor olan sosyal dışlanma 1960'lı yıllarda ilk kez k, kavram olarak zikredilmeye başlamıştır. İşsizlerin bu kavramın kapsamına girmesi ise 1980'li yıllara rastlamaktadır. Günümüzde sosyal dışlanma kavramı işsizlik ve yoksulluk ile açıklanmaya başlamıştır. Sosyal bütünleşme kavramının tersi bir kavram olan sosyal dışlanma şöyle tanımlanabilir resmi, sosyal, siyasi ve iktisadi vatandaşlık haklarından tamamen veya kısmen mahrum kalma olarak tanımlanmaktadır (Walker ve Walker, 1997: 8). Bu tanım sosyal dışlanma sorunsalını, ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel alanların tamamından yada kısmen yoksun edilen/olan bireyin toplumla bütünleşmesini engelleyen sosyal bir problem olarak ele almaktadır. Sosyal dışlanma, insanların sosyal yaşamın dışına itecek bir şekilde maddi-manevi bir yoksunluk içerisine soktuğundan insanların haklarını koruyacak, insanları destekleyecek olan her türlü kurumdan, sosyal dayanışmadan yoksun bırakan giderek derinleşen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Castillo, 1994: 614).

Sosyal dışlanma sorunsalı sosyal bütünleşmenin gerçekleşmediği, bazı kesimleri dışında bırakarak katmanlı yapılanmanın içinde olduğu bir olgu olup, bireysel hatalardan değil yapısal süreçlerden kaynaklanmaktadır.

Günümüzün toplumlarında yaşanan temel sorunlardan biri olan işsizlik de sosyal dışlanmada olduğu gibi insanların sosyal hayatla bütünleşmesini engellemekte olup, işsizliğin sosyal dışlanma üzerindeki etkileri ve bu etkilerin boyutları ise ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre değişiklik göstermekle birlikte işsizliğin sebep olduğu sosyal dışlanma hayatın bütün alanlarda kendini hissettirmektedir.

1.2.1. Çok Boyutlu Bir Yapıda Olmak

Çok boyutluluk, sosyal dışlanmanın farklı sayıda ve özelliklerden oluştuğu bir durumu ifade etmektedir. Eğitim, konut, istihdam, sağlık, siyasi sistemler sosyal dışlanmanın yaşandığı belli başlı alanlardır. Çok boyutluluk sadece iktisadi, toplumsal ve siyasi alanları değil sosyoloji, kent bilimi, hukuk ve psikoloji gibi pek çok bilim dalını da ilgilendirmektedir Sosyal dışlanmanın çok boyutlu olma özelliği nedeniyle karşılıklı nedensellik bağı kuran birçok unsuru da çözümüleme imkanına sahip bulunmaktadır. Böylece, çok boyutlu ve karmaşık bir yapısı olan sosyal dışlanma sorunsalının anlaşılma imkanı olabilecek ve daha etkin, etkili sosyal politikaların hayata geçirilebilmesi için uygun şartların oluşturulmasına imkan sağlanabilecektir. Sosyal dışlanma sorununun önemine göre başlıca boyutlarını sıralarsak bunlar; çalışma hayatından yani istihdamdan dışlanma, iktisadi ve kültürel dışlanma, kurumsal dışlanma ve sonuç olarak da toplumdan dışlanmadır. Farklı şekillerde tezahür eden olan bu boyutlar, birbirilerinden kesin çizgilerle ayrılmış yada birbirinin zıttı olmayıp, tam aksine karşılıklı olarak etkileşim halindedirler. Sosyal dışlanma sorunsalının herhangi bir boyutta incelenmesi yapılırken sosyal dışlanmanın diğer boyutlarıyla olan ilişkilerinin de ele alınması gerekçeli bir analizin gereğidir.

1.2.2. Görece Bir Yapıda Olmak

Sosyal dışlanma, dezavantajlı içeriği olan durumları karşılaştırdığından göreceli bir yapıdadır. Sosyal dışlanma kavramı, kişilerin ve grupların bazı alanlara, imkanlara, yetki ve güç sistemleri v.b.'ye ulaşamama halinde meydana gelse bile sosyal dışlanma sorununun hangi alanlarda başlayıp diğer bir deyişle hangi alanları ilk önce etkilediği net bir şekilde

anlaşılamamaktadır. Bunun nedeni bu durumun herkese göre farklılık gösterebilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple göreceli özelliği nedeniyle sosyal dışlanma, her bireye göre farklı anlamlar kazanacağından veya ülkelerin içinde bulunduğu şartlara göre tanımlanabileceğinden izafi bir özelliği içermektedir. Görecelik özelliği sosyal dışlanmanın aynı zamanda çok boyutluluğu özelliğinin bir sonucunu oluşturmaktadır.

1.2.3. Dinamik Bir Yapıda Olmak

Sosyal dışlanma dinamik bir yapıdadır. Sosyal dışlanmanın ortaya çıkmasına neden olan durumlar ileriki zamanlarda giderek artmakta hatta kronikleşerek birçok soruna zemin hazırlamaktadır. Sosyal dışlanma çok boyutlu ve dinamik bir yapıda olduğundan kendini meydana getiren nedenlerin dinamik yapısını ve dışlananların hallerinde yaşadıkları dinamik değişimin de kapsamaktadır. Bireylerin beklentileri dikkate alındığında sosyal dışlanmanın dinamik yapısı görünür hale gelmektedir. Gerçekte kişiler, sadece bir gelir ve bir işe sahip olamadıkları için dışlanmış sayılmazlar. Bunlara ek olarak, gelecek kaygısı içinde olmaları sebebiyle geleceğe yönelik olarak beklentileri ve umutları azalmakta dolayısıyla bir kenara itilmeye başladıkları duygusuna kapılmaktadırlar. Bireyin sadece kendisinin değil ailelerinin de özellikle çocuklarının sosyal dışlanmanın kapsamına dahil olduğu gerçeği vardır. Bu durum sosyal dışlanma sorunsalının gelecekteki nesilleri de etkisi altına alarak devam edebilecek olduğunu göstermektedir.

1.2.4. Sosyal Dışlanmayı Ölçmek

Bir sorunu yaratan sebepleri ortaya çıkarmak, onun sebeplerine inebilme, yeniden meydana gelebileceği durumları ortaya çıkarabilme, önleyebilmeye yönelik politikalar ve planlar üretebilme gibi kriterleri ifade edebilmek için söz konusu sorunun ölçülebilir olmasını gerektirmektedir. Yani sorun kabul edilen bir durumun üstesinden gelebilmenin yolu onun ölçülmesi yada ölçülebilir olması ile yakından ilgilidir. Sosyal dışlanmayı ölçmek ve bu verilerden yola çıkarak sosyal dışlanmanın gidişatını izlemek, sosyal dışlanma sorunu ile mücadele edebilmeyi, çözüme yönelik bir siyaset geliştirebilmeyi sağlamak açısından önemlidir. Fakat sosyal dışlanma kavramının tanımlanmasında olduğu gibi ölçülmesinde de zorluk yaşanmaktadır. Nitekim, sosyal dışlanmanın eksiksiz bir şekilde ölçülmesini sağlayan model oluşturmada güçlüklerle karşılaşmaktadır. Sosyal dışlanma yapısı gereği çok boyutlu, göreceli ve dinamik olmak gibi çok çeşitli bileşenleri içerdiğinden sosyal dışlanmanın geniş kapsamını ve yoğunluğunu içine alarak ölçen bir tek kıstastan söz edebilmek mümkün görünmemektedir. Yine, sosyal dışlanmanın nesnel anlamlarının yanında öznel anlamları da olduğundan sadece nesnel veya öznel verileri kullanarak sosyal dışlanmayı ölçmeye çalışmak yeterli olmayıp, bu durum sosyal dışlanmanın ölçülmesinde yaşanan başka bir güçlüğe neden olmaktadır. Sosyal dışlanmayı bir tek kriterle yada gösterge ile ölçmeye çalışmak sosyal dışlanmanın çok yönlü yapısı nedeniyle zaman ve mekana göre tam bir karşılaştırma yapılmasını da imkansız kılmaktadır. Bu nedenlerden dolayı sosyal dışlanmayı ölçen genel geçer bir yöntem yada gösterge olmadığı için her ülkenin kendine özgü olan farklı yaklaşımları geliştirmesi gerekebilmektedir. Çoğu zaman ülke geneli için geçerli olan tek bir ölçüt de yoktur. Sosyal dışlanmanın ölçülmesi hakkında ortaya çıkan birçok ölçütün gelecekte farklı unsurları da kapsayarak genişleme ihtimali de yüksek görülmektedir.

Genel olarak, sosyal dışlanmayı ölçmekte kullanılan birbirinden farklı iki yaklaşım bulunmaktadır. Bir yaklaşım sosyal dışlanmanın boyutlarının ölçülmesine odaklanırken diğer bir yaklaşım sosyal dışlanmaya neden olan gerekçelerin kapsamını ölçülmeye odaklanmaktadır. Sosyal dışlanmanın tanımının tam olarak yapılamaması, kapsamının saptanamaması nedeni ile alan araştırmasının (anket) yapılması ve bunların istatistiki olarak ölçülmesi gibi teknik konular nedeniyle sıkıntılar yaşanmaktadır (Sapancalı, 2005: 56). Sosyal dışlanmayı ölçmeye yarayan birçok analiz mevcuttur. Bunların içinde dikkate değer olanlardan biri Berman ve Phillips'in yaptığı çalışmadır. Bu analizde, sosyal dışlanma sorunsalı sosyal içermenin tam tersi bir durumu ifade etmektedir. Sosyal kalitenin boyutlarından biri olan sosyal içermenin farklı yaşam alanlarıyla ilgisi vardır ve ayrıca bu yaşam alanlarının her birinin kendine özgü

sosyal göstergeleri mevcuttur. Buradan hareket ederek sosyal içermeyi oluşturan göstergeler yardımı ile sosyal dışlanmayı ölçmek mümkün olabilmektedir.

2. İşsizlik ve Sosyal Dışlanma Arasındaki İlişki

Modern toplumlarda ücret karşılığı çalışma öne çıkmakta olup, çalışmak bireysel, sosyal ve sistemle ilgili hayati bir öneme sahiptir. Son yıllarda ücretli çalışmanın tamamen ortadan kalkacağı hakkında beklentiler vardır. Bu beklenti bazılarına göre abartılı görünse de günümüzde artık 1970'lere kadar yaşanan tam istihdamın olduğu bir toplum da bulunmamaktadır. Uzun vadede istihdam azalmakta ve işsizlik endüstriyel toplumlarda giderek artış göstermektedir. Sosyal dışlanma hakkında yapılan birçok çalışma sosyal dışlanma sorununu doğrudan işgücü piyasası ile ilişkilendirmektedir. İşgücü piyasasında istihdam içinde olup olmak ya da istihdamın içinde olma biçimi sosyal dışlanma sorununu belirlemektedir. Sosyal dışlanmayı anlayabilmek çoğunlukla işgücü piyasasının işleyiş sürecinin anlaşılmasını gerektirmektedir. Sosyal dışlanma ve işgücü piyasası arasında var olan ilişki iki boyutta değerlendirilmektedir (Sapanca, 2005: 147). Birinci boyutta istihdamın dışında kalarak dışlanmak yani işsizlik şeklinde olmaktadır. İşsizlik ile sosyal dışlanma arasında güçlü bir sebep sonuç bağı bulunmaktadır. Özellikle uzun süren işsizlik büyük bir dışlanmayı beraberinde getirmektedir. İkinci boyutta ise işgücü piyasasının kendi içinde görülen sosyal dışlanmasıdır. Bunlar güvencesi olmayan işlerde çalışanlardan oluşmaktadır. Çok boyutlu bir özelliği olan sosyal dışlanmanın bütün boyutlarında işsizliğin etkileri görülebilmektedir. İşsizlik ve sosyal dışlanma arasında var olan bu ilişki çeşitli boyutlarda analiz edilebilir. Ayrıca, işsizlik ve sosyal dışlanma arasında var olan bu ilişkinin bire bir kurulamadığı durumlarda bulunmaktadır. Şöyle ki, eşinin geliri temel aile gereksinimlerini karşılamakta yeterli olan bir kadın işsiz kaldığında ev işlerini yaparak da toplumda bir yer ediniyorsa dışlanmış sayılmayabilir (Sapanca, 2005: 147). Bu bakımdan işsizlik ve sosyal dışlanma ilişkisini kurabilmek için, işini kaybeden kişinin aynı zamanda sosyal ve mesleki güvenceden yararlanamaması ve şiddetli bir geçim ve gelir sıkıntısının içinde bulunması gerekmektedir (Kotten, 1999: 60). İşsiz kalan kişilerin sosyal dışlanma süreci içinde geçirdikleri evreler genel olarak şöyle sıralanabilir; işsiz kalan kişi öncelikle çalışarak eline geçen geliri kaybeder ve gelir yoksunluğunun içine düşer. Hayatını devam ettirebilmesini sağlayan geliri formel istihdam içerisinde elde edemeyen birey enformel sektörlerde istihdam edilme yollarının arayışına girmeye başlar. Enformel sektörlerde çalışmak ülke ekonomisini olumsuz yönde etkileyeceği gibi sosyal güvenlik şemsiyesi dışında kalınacağından korunmasız bir şekilde çalışmaya da sebep olmaktadır. Sosyal güvenliğin koruma şemsiyesi dışında kalan birey sosyal riskler ile karşı kalmakta bu sosyal risklerin neden olacağı maddi ve manevi zararlara karşı tek başına mücadele etmesi mümkün olamamaktadır. İşsizlik sebebiyle enformel sektörlere yönelerek kayıt dışı olarak istihdam edilmek, kanuni olarak mevcut olmayan işgücü piyasalarında yaşanan sosyal dışlanmaya neden olmaktadır.

3. Yapılan Araştırma

3.1. Araştırmada Amaç

Bu araştırmada, işsizlik ve sosyal dışlanma arasındaki neden sonuç ilişkisi olması nedeniyle işsizliğin sosyal dışlanma üzerindeki etkilerinin boyutu ve bu boyutun ne düzeyde olduğunun ölçülerek ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

3.2. Araştırmada Problem

1980'lerden sonra ekonomide yaşanan iktisadi ve teknolojik gelişmeler, yapısal değişimler işgücü piyasasında da yansımaları bulmuştur. Yaşanan bu değişimlere ayak uydurmaya çalışan işgücü piyasası yeniden bir yapılanma sürecine girmiştir. İşgücü piyasasındaki mevcut düzenlemelerin piyasa lehine esnetilerek değiştirilmesi, sürekli ve tam zamanlı çalışmanın yerini hızla yeni tip çalışma türlerine bırakıp çalışma hayatında esneklik uygulamalarının önem kazanması ve bu tip işlerde iş güvencesinin az olmasını beraberinde getirmiştir.

Yaşanan değişimlere ayak uyduramayan işverenler işyerlerini ya kapatmış yada küçültmek zorunda kalmış ve çalışanlarını işten çıkarmaya başlamıştır. Bu değişimlere uyum

sağlayamayan işçiler arasında ise nitelikli ve niteliksiz işgücü ayrımı ortaya çıkarak istihdam hayatının dışına itilmeye başlayan işgücü sayısı artmış ve işsizlik katlanmıştır.

Araştırmanın problemi, işsizlik ve sosyal dışlanma arasında bulunan sebep sonuç ilişkisi bağlamında işsizliğin sosyal dışlanma üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmaktır. Bu araştırma, işsizlerin sosyal dışlanmışlığını yani kendilerini hangi alanlarda ve düzeyde sosyal dışlanmış hissettikleri işgücü piyasasından dışlanmamış kesim olan çalışan bireylerle karşılaştırılarak yapılmıştır.

3.3. Araştırmanın Önemi

Sosyal dışlanma kavramı, işsizliğin giderek arttığı günümüzde işsizlikle birlikte anılmaya başlanmıştır. Bu nedenle, sosyal refah devleti anlayışının giderek zayıfladığı günümüzde işsizler için sosyal dışlanmanın neyi ifade ettiği ve işsizlerin hangi alanlarda ne düzeyde kendilerini dışlanmış olarak hissettikleri önem arz etmektedir. Sosyal, siyasi, iktisadi, kültürel ve psikolojik olmak üzere hemen her açıdan işsizlerin kendilerini ne kadar dışlanmış hissettiklerine ait bu göstergeler işgücü piyasasındaki bölünmenin ve ayrımcılığın bir başka ifadesini oluşturmaktadır.

3.4. Araştırmanın Tekniği

Bu çalışma, nicel araştırma tekniklerinden olan bir alan araştırması olup, bu araştırma yönteminin tercih edilmesinin nedeni, kişisel ifadelerle dayanan davranış, tutum ve karakteristiklere ilişkin bir araştırma özelliği taşımasıdır. Araştırmada tercih edilen veri toplama tekniği/aracı olarak tam yapılandırılmış ve geliştirilmiş soru formu/anketidir.

3.5. Araştırmanın Kapsamı, Sınırlılıkları ve Örneklemi

Araştırmanın kapsamı, araştırmanın yapıldığı zaman dilimi içerisinde Ankara ili sınırları içerisinde bulunan işgücüne dahil çalışanlar ve işsizler ile sınırlandırılmıştır. Araştırma verileri 2010 yılında hazırlanan doktora tezindeki 2010 yılına ait istatistik verilerine dayanmaktadır (Şenol: 2010).

Türkiye'deki 15 yaş ve üstünün 2024 yılı Ekim ayına ait işgücü göstergelerine bakıldığında (www.tuik.gov.tr); işgücüne katılma oranı %54,7, istihdam oranı %49,9 işsizlik oranı %8,8 gençlerin işsizlik oranı (15-24 yaş) %16,6 olarak gerçekleşmiştir.

Ankara İlinin 2023 yılı istatistik verilerine göre; Ankara nüfusu 5.803.482, işgücüne katılma oranı %54,6, istihdam oranı %48,5, işsizlik oranı %11,2 (www.tuik.gov.tr) olarak gerçekleşmiştir.

Ayrıca araştırmanın yapıldığı 2009 ve 2010 yıllarına ait enflasyon oranlarına bakıldığında Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE) 2009 yılında %5,93, 2010 yılında ise %8,87; Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) 2009 yılı için %6,53, 2010 yılı için de %6,40 oranında iken aynı oranlar 2024 yılı Türkiye'si için ÜFE %28,52, TÜFE %44,38 olarak gerçekleşmiştir (www.tuik.gov.tr) Yıllar içinde giderek artan enflasyon verileri karşısında Ankara ilinde yapılan söz konusu araştırmadan bu yana geçen 14-15 yılın sonunda Ankara ilinde yaşanan sosyal dışlanma verilerinin daha yüksek bir düzeyde olacağı sonucuna varılabilmektedir. Söz konusu bu araştırma, Ankara ili bazında yaşanan sosyal dışlanmanın boyutuna bir ışık tutması açısından önem arz etmektedir.

Tablo 1 Ülkemizin 2009-2024 Yıllarına Ait Enflasyon Oranları
(ÜFE – TÜFE Oranları)

Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE)		Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE)	
2024 Yılında	% 28,52	2024 Yılında	% 44,38
2023 Yılında	% 44,22	2023 Yılında	% 64,77
2022 Yılında	% 97,72	2022 Yılında	% 64,27
2021 Yılında	% 79,89	2021 Yılında	% 36,08
2020 Yılında	% 25,15	2020 Yıllık	% 14,60
2019 Yılında	% 7,36	2019 Yılında	% 11,84
2018 Yılında	% 33,64	2018 Yılında	% 20,30
2017 Yılında	% 15,47	2017 Yılında	% 11,92
2016 Yılında	% 9,94	2016 Yılında	% 8,53
2015 Yılında	% 5,71	2015 Yılında	% 8,81
2014 Yılında	% 6,36	2014 Yılında	% 8,17
2013 Yılında	% 6,97	2013 Yılında	% 7,40
2012 Yılında	% 2,45	2012 Yılında	% 6,16
2011 Yılında	% 13,33	2011 Yılında	% 10,45
2010 Yılında	% 8, 87	2010 Yılında	% 6,40
2009 Yılında	% 5, 93	2009 Yılında	% 6,53

Kaynak: www.tuik.gov.tr.

2024 ve 2009 yılı verilerine bakıldığında Ankara ilinde 2010 yılında yapılan doktora tez araştırma verilerinden elde edilen bulgular günümüze de ışık tutma açısından önem arz etmektedir. Buna göre;

Tablo 2’de Ankara ili nüfus ve işgücü verileri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 2 Ankara İli Nüfus ve İşgücü Verileri

Ankara İli Nüfus ve İşgücü Verileri	Kişi ve (%) (2024 Yılı)	Kişi ve (%) (2009 Yılı)
Ankara İli Nüfusu (population)	5.803,48	4.394,55
İşgücü (Labour force)		
İstihdam edilenler oranı(Employed rate) (%)	48,5	39,7
İşsizlik oranı (Unemployment rate) (%)	11,2	11,8
İşgücüne katılma oranı (Labour force participatio	54,6	45

Kaynak: www.tuik.gov.tr. (11/12/2024) (31/12/2009)

Tablo 2'ye göre evren olarak Ankara İli sınırları içerisindeki işgücüne dahil olan çalışanlar ve işsizlerden oluşan toplam 1.533,000 kişiden oluşan evren üzerinden (2010 yılında hazırlanan doktora tezindeki 2010 yılına ait istatistik verileri üzerinden) seçilmiştir. Maddi yetersizlikler, zaman ve kontrol güçlüğü gibi problemler nedeniyle örneklem üzerinden araştırma yapılması tercih edilmiştir. Örneklem üzerinden sonuçlar ile evrene genelleme yapılabilir. Örneklem grubu olarak Ankara ili için hesap edilen ve bu hesaba göre de araştırmaya toplamda 401 kişiden oluşan bir örneklem grubu oluşturulmuştur. Araştırmanın yapıldığı 401 kişilik bu örneklem grubunun 206 kişisi işsizlerden 195 kişisi de çalışanlardan oluşmaktadır.

3.6. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama (Ölçme) Araçları ve Verilerin Toplanması

Alan araştırmasına başlanılmadan öncelikle sosyal dışlanmayı ölçmek için geliştirilen sosyal dışlanma ölçekleri incelenmiştir. Sosyal dışlanma ölçeği olarak, Yitzhak Berman ve David Phillips tarafından geliştirilmiş olan ölçme aracı tercih edilmiştir (Berman ve Phillips, 2000: 334). Sosyal dışlanma, bu analize göre sosyal içermenin tersi bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bu ölçekte, sosyal içermeye ele alınmış ve sosyal içermenin birçok yaşam alanı ile ilgisinin olduğu, bu yaşam alanlarının her birinin kendine has sosyal göstergelerinin bulunduğu üzerinde durulmuştur. Sosyal dışlanma, sosyal içermenin göstergelerini kullanarak ölçülebilmektedir. Nitekim sosyal dışlanma sorunu, sosyal içermenin tamamen ya da kısmen etkisini yitirdiği alanlarda kendini göstermektedir. Bu ölçü aracının araştırma için seçilmesinde, sosyal içermeyi oluşturan (sosyal dışlanma) yaşam alanlarının diğer ölçeklerden daha kapsayıcı nitelikte olmasıdır. Böylece araştırma konusunu oluşturan işsizliğin sosyal dışlanma üzerinde neden olduğu etkileri ölçmede daha tarafsız ve geniş bakış açılı bir ölçüm sağlayacak ve elde edilen sonuçlar gerçeğe daha yakın bir nitelik kazanacaktır. Diğer ölçme araçlarında sosyal dışlanma, yaşam alanları açısından değil sadece tüketim ve yoksulluk tarafından bakarak yanlı bir bakış açısından ele alınmaktadır. Ayrıca, sosyal dışlanmayı ölçmeye çalışanların sosyal dışlanmayı ele alış ve tanımlama biçimlerine göre de ölçek de farklılıklar olabilmektedir.

Bu araştırmada tercih edilen ölçme aracında, tüketimden dışlanmayı ölçen tüketim alanı olmadığından, bu araştırmayı yapan araştırmacının kendisi tarafından tüketim alanı da analize ilave edilmiştir. Ölçü aracında olan eksiklik böylece giderilerek, sosyal dışlanmanın tüketim alanı da analize dahil edilmiştir. Böylece, araştırmada seçilen sosyal dışlanma ölçeği (ölçme aracı) esas alındığında, sosyal dışlanma olgusu sekiz yaşam alanının da araştırılıp değerlendirilmiştir. Sekiz yaşam alanının her birinde ölçülen dışlanma o yaşam alanındaki dışlanmayı verirken, sekiz yaşam alanının tamamından oluşan genel yaşam alanından dışlanma ise “sosyal dışlanmayı” vermektedir. Sosyal dışlanmayı oluşturan yaşam alanları aşağıdaki gibidir;

- Sağlık ve Sosyal Güvenlik Yaşam Alanı
- Eğitim İmkanlarından Yararlanma/Eğitime Katılma Yaşam Alanı
- İkamet Koşulları Yaşam Alanı
- Siyasal Katılma Yaşam Alanı
- Kültürel, Sportif ve Sanatsal Yaşam Alanı
- Sosyal Yaşam Alanı (Eş/Dost, Akraba, Aile, Arkadaş İlişkilerinden Oluşan Yaşam Alanıdır)
- Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Tüketim Alanı
- Beslenme Dışı Zorunlu Tüketim Alanı'dır (elektrik, su, telefon, ısınma, giyim gibi zorunlu ihtiyaçları karşılamak için yapılan harcamalardan oluşur).

Bu yaşam alanlarını ölçmek için ihtiyaç duyulan veriler alan araştırmasının ile (anket) elde edilmiştir. Anketin hazırlanırken önceden bu alanda hazırlanmış olan anketler araştırılmış ve bu Bristol Üniversitesi tarafından hazırlanmış olan yoksulluk ve sosyal dışlanma oranları yoksulluk ve sosyal dışlanma anket örneği incelenmiş (Bradshaw, Gordon, Levitas, Middleton, Pantazis, Payne ve Townsend, 1998) seçilen ölçme aracına uygun olarak, konusunda uzman akademisyenlerin de görüşleri alınarak yeniden bir anket düzenlenmiş ve alan araştırmasına geçilmiştir. Alan araştırmasının kapsamına sadece işsizler alınmamış çalışanlar da

araştırmaya dahil edilmiştir. Bunun nedeni, işsizlerin yaşamış oldukları sosyal dışlanmışlığın çalışan kesim ile karşılaştırıldığı zaman bir anlam ifade edebilmesindendir. Sadece işsizlerin sosyal dışlanmışlığı araştırılmış olsaydı zaten sosyal dışlanmışlık yaşayan işsizlerin sosyal dışlanmışlığını gösteren durum betimlemesinden öteye gidilemeyecekti. İşgücü piyasasının dışında kalan işsizlerin sosyal dışlanmışlığının, işgücü piyasasına bir şekilde dahil olan her gelir düzeyindeki çalışanlarla kıyaslanması karşılaştırmalı bir analizi ortaya çıkaracaktır.

3.7. Kullanılan İstatistiksel Teknikler ve Verilerin Çözümlemesi

Sosyal dışlanma ölçü aracının puanlanmasında, Likert türü puanlama ölçeği kullanılmıştır. Şöyle ki, araştırmaya katılan 401 kişiye, soru formundaki (anketteki), sosyal dışlanmışlığı ölçmeyi amaçlayan soruların her birinin cevap şıklarında sırasıyla uygunluk durumuna göre en olumludan en olumsuz doğru giden beş seçenek sunulmuş olup, bu beş seçenek önem derecesine göre 5'ten 1'e doğru puanlanmaktadır. Tablo 3'de Beş'li Likert Ölçeği (Likert Tipi Puanlama Ölçeği) verileri ile Tablo 4'de Sosyal Dışlanma Düzeyleri verileri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 3 Beş'li Likert Ölçeği (Likert Tipi Puanlama Ölçeği)

Cok Uygun	Biraz Uygun	Kararsızım	Uygun Değil	Hiç Uygun Değil
5	4	3	2	1

Tablo 4 Sosyal Dışlanmanın Düzeyleri

Toplam Test Puan Ranjı: 48-240	Alt Test Puan Ranjı: 6-30
0,00-079,4= Yüksek Düzeyde Sosyal Dışlanma	0,00-09,49= Yüksek Düzeyde Dışlanma
079,50-159,49 = Orta Düzeyde Sosyal Dışlanma	09,50 -19,49= Orta Düzeyde Dışlanma
159,50-240,00= Alt Düzeyde Sosyal Dışlanma	19,50-30,00= Alt Düzeyde Dışlanma

Tablo 3 ve 4'e göre, Likert ölçeği kullanılarak yapılan puanlama ile sosyal dışlanmışlık ölçülebilmektedir. Yukarıdaki sosyal dışlanmanın düzeyleri tablosunda puan aralıkları ve bu puan aralıklarına karşılık gelen değerlere göre sosyal dışlanmışlık düzeyleri gösterilmektedir. Bu puanlamalardan hareketle bireylerin, sekiz yaşam alanının her birinden ne düzeyde ve ne oranda dışlanmış oldukları ile sekiz yaşam alanının tamamı olarak tanımladığımız genel yaşam alanından ne düzeyde ve ne oranda "sosyal dışlanmış" oldukları böylece rakamsal olarak ifade edilerek ölçülebilmektedir.

Anket sonucu elde edilen veriler kodlanıp veri tabanına girilmeye uygun hale getirildikten sonra SPSS 17.0 (Statistical Packages for Social Sciences) programında oluşturulan veri tabanına aktarılmış ve tablolar şeklinde sunulan bulgular değerlendirilmiştir.

4. Elde Edilen Bulgular

Araştırmaya katılan toplam 401 kişinin (206 kişi işsiz + 195 kişi çalışan=401 kişi) sosyal dışlanmayı oluşturan sekiz yaşam alanı ve bu sekiz yaşam alanının tamamı olan genel yaşam alanından sosyal dışlanmışlığı karşılaştırmalı olarak aşağıda tablolar halinde sunulmuştur. Bu tablolardaki sosyal dışlanmışlık düzeyleri, Yüksek Düzeyde Dışlanma, Düşük Düzeyde Dışlanma ve Dışlanmanın Olmadığı Düzey olmak üzere üç düzeyde ele alınmıştır.

4.1. Araştırmaya Katılan İşsizlerin ve Çalışanların, Sosyal Dışlanmayı Oluşturan Yaşam Alanlarından ve Genel Yaşam Alanından Dışlanmışlık Düzeylerini Gösteren Karşılaştırmalı Dağılımları

İşgücü piyasasının dışına itilmiş olan işsizlerin sosyal dışlanmışlığını ancak işgücü piyasasına bir şekilde dahil olmuş olan çalışanlarla mukayese edildiğinde bir anlam ifade edebileceğini belirtmiştik. Araştırmaya katılan 206 kişiden oluşan işsiz ve 195 kişiden oluşan çalışan toplamda 401 kişinin sosyal dışlanmayı oluşturan sekiz yaşam alanının her birinden ve bu sekiz yaşam alanının tamamından oluşan genel yaşam alanından dışlanmışlığı karşılaştırmalı

olarak aşağıdaki tablolarda ifadesini bulmaktadır. Böylece, her bir yaşam alanından, işsizlerin, çalışanlara göre ne oranda dışlanmaya maruz kaldığı karşılaştırmalı olarak görülebilmektedir.

Tablo 5 Sağlık ve Sosyal Güvenlik Yaşam Alanında Yaşanan Sosyal Dışlanma Oranları

Sağlık ve sosyal güvenlik yaşam alanı	İşsizler		Çalışanlar	
	Kişi (N)	Yüzde (%)	Kişi (N)	Yüzde (%)
Yüksek Düzeyde Dışlanma	34	16,5	9	4,6
Düşük Düzeyde Dışlanma	87	42,2	34	17,4
Dışlanma Yok	85	41,3	152	77,9
Toplam	206	100	195	100

Çalışan kesim “sağlık ve sosyal güvenlik” yaşam alanından toplamda %22’lik bir oranı ile dışlanırken, işsizlerin “sağlık ve sosyal güvenlik” yaşam alanından toplamda %58,7’lik dışlanma oranı ile çalışanların dışlanma oranının bir buçuk katı kadar daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kaldığı görülmektedir.

Tablo 6 Eğitim İmkanlarından Yararlanma/Eğitime Katılma Yaşam Alanında

Sosyal Dışlanma Oranları

Eğitim imkanlarından Yararlanma / Eğitime Katılma Alanı	İşsizler		Çalışanlar	
	Kişi (N)	Yüzde (%)	Kişi (N)	Yüzde (%)
Yüksek Düzeyde Dışlanma	30	14,6	13	6,7
Düşük Düzeyde Dışlanma	94	45,6	43	22,1
Dışlanma Yok	82	39,8	139	71,3
Toplam	206	100	195	100

Çalışan kesim “eğitim imkanlarından yararlanma/eğitime katılma” yaşam alanından toplamda %28,8’lik bir oranı ile dışlanırken, işsizlerin “sağlık ve sosyal güvenlik” yaşam alanından toplamda %60,2’lik dışlanma oranı ile çalışanların dışlanma oranının bir katından daha fazla bir oranda sosyal dışlanmaya maruz kaldığı görülmektedir.

Tablo 7 İkamet Koşulları Yaşam Alanında Sosyal Dışlanma Oranları

İkamet Koşulları Alanı	İşsizler		Çalışanlar	
	Kişi Sayısı (N)	Yüzdelik (%)	Kişi Sayısı (N)	Yüzdelik (%)
Yüksek Düzeyde Dışlanma	7	3,4	27	13,8
Düşük Düzeyde Dışlanma	62	30,1	0	0
Dışlanma Yok	137	66,5	168	86,2
Toplam	206	100	195	100

Çalışan kesim “ikamet koşulları” yaşam alanından toplamda %13,8’lik bir oranı ile dışlanırken, işsizler “ikamet koşulları” yaşam alanından toplamda %33,5’lik dışlanma oranı ile çalışanların dışlanma oranının bir buçuk katı kadar daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kaldığı görülmektedir.

Tablo 8 Siyasal Katılma Yaşam Alanından Sosyal Dışlanma Dağılımı

Siyasal Alana Katılma	İşsizler		Çalışanlar	
	Kişi Sayısı (N)	Yüzdelik (%)	Kişi Sayısı (N)	Yüzdelik (%)
Yüksek Dışlanma	23	11,2	10	5,1
Düşük Dışlanma	137	66,5	120	61,5
Dışlanma Yok	46	22,3	65	33,3
Toplam	206	100	195	100

Çalışan kesim “siyasal katılma” yaşam alanından toplamda %66,6’lik bir oranı ile dışlanırken, işsizlerin “siyasal katılma” yaşam alanından toplamda %77,7’lik dışlanma oranı ile çalışanların dışlanma oranının yaklaşık %11’i kadar daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kaldığı görülmektedir.

**Tablo 9 Kültürel, Sportif ve Sanatsal Yaşam Alanında Sosyal
Dışlanma Oranları**

Kültürel, Sportif ve Sanatsal Alan	İşsizler		Çalışanlar	
	Kişi Sayısı (N)	Yüzdelere (%)	Kişi Sayısı (N)	Yüzdelere (%)
Yüksek Düzeyde Dışlanma	70	34	20	10,3
Düşük Düzeyde Dışlanma	81	39,3	68	34,9
Dışlanma Yok	55	26,7	107	54,9
Toplam	206	100	195	100

Çalışan kesim “kültürel, sportif ve sanatsal” yaşam alanından toplamda %45,2’lik bir oranı ile dışlanırken, işsizlerin “kültürel, sportif ve sanatsal” yaşam alanından toplamda %73,3’lük dışlanma oranı ile çalışanların dışlanma oranının yaklaşık %60’ı kadar daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kaldığı görülmektedir.

**Tablo 10 Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Tüketim Yaşam Alanında
Sosyal Dışlanma Oranları**

Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Tüketim Alanı	İşsizler		Çalışanlar	
	Kişi Sayısı (N)	Yüzdelere (%)	Kişi Sayısı (N)	Yüzdelere (%)
Yüksek Düzeyde Dışlanma	11	5,3	3	1,5
Düşük Düzeyde Dışlanma	70	34	25	12,8
Dışlanma Yok	125	60,7	167	85,6
Toplam	206	100	195	100

Çalışan kesim “sağlıklı ve yeterli beslenme tüketim” yaşam alanından toplamda %14,3’lük bir oranı ile dışlanırken, işsizler “sağlıklı ve yeterli beslenme tüketim” yaşam alanından toplamda %39,3’lük dışlanma oranı ile çalışanların dışlanma oranından yaklaşık iki katı kadar daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kaldığı görülmektedir.

**Tablo 11 Beslenme Dışı Zorunlu Tüketim Yaşam Alanından
Sosyal Dışlanma Dağılımı**

Beslenme Dışı Zorunlu Tüketim Alanı	İşsizler		Çalışanlar	
	Kişi Sayısı (N)	Yüzdelere (%)	Kişi Sayısı (N)	Yüzdelere (%)
Yüksek Dışlanma	28	13,6	4	2,1
Düşük Dışlanma	80	38,8	30	15,4
Dışlanma Yok	98	47,6	161	82,6
Toplam	206	100	195	100

Çalışan kesim “beslenme dışı zorunlu tüketim” yaşam alanından toplamda %17,5’lük bir oranı ile dışlanırken, işsizlerin “beslenme dışı zorunlu tüketim” yaşam alanından toplamda %52,4’lük dışlanma oranı ile çalışanların dışlanma oranından yaklaşık iki katından daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kaldığı görülmektedir.

Tablo 12 Araştırmaya Katılan İşsizlerin ve Çalışanların Sekiz Yaşam Alanının Tamamından (Genel Yaşam Alanından) Sosyal Dışlanma Oranları

Sekiz Yaşam Alanının Tamamından	İşsizler		Çalışanlar	
	Kişi Sayısı (N)	Yüzdelere (%)	Kişi Sayısı (N)	Yüzdelere (%)
Yüksek Düzeyde Sosyal Dışlanma	8	3,9	1	0,5
Düşük Düzeyde Sosyal Dışlanma	118	57,3	38	19,5
Sosyal Dışlanma Yok	80	38,8	156	80,0
Toplam	206	100	195	100

Çalışan kesim “sekiz yaşam alanının tamamı (genel yaşam alanı)”ndan toplamda %20’lik bir oranı ile dışlanırken, işsizlerin “sekiz yaşam alanının tamamı (genel yaşam alanı)”ndan toplamda %61,20’lik dışlanma oranı ile çalışanların dışlanma oranından üç katından daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kaldığı görülmektedir.

Tablo 13 TÜFE-ÜFE Oranları

TEFE-TÜFE	2009 Yılı	2010 Yılı	2023 Yılı	2024
ÜFE	%5,93	%8,87	%44,22	%28,5
TÜFE	%6,53	%6,40	%64,77	%44,38

Kaynak: www.tuik.gov.tr.

2010 Ankara’ında yapılan bu araştırma sonuçlarından elde edilen verileri, tablo1’de yer alan son 14-15 yıllık enflasyon oranları ile tablo 13’de yer alan araştırmanın yapıldığı 2009 ve 2010 yılları ile son iki yıla ait (2023 ve 2024 yılları) enflasyon oranları ve Tablo 2’de yer alan Ankara iline ait 2009 ve 2024 tarihinin işgücü ve nüfus verileri ile değerlendirecek olursak; son 15 yılda Ankara ilinin nüfusunun arttığı buna paralel olarak işgücü sayısında da bir parça artış olduğu dikkate alınarak enflasyon verilerindeki son 15 yıldaki özellikle son 2 yıldaki hızlı yükseliş yukarıdaki tablolarda yüzdelik olarak gösterilen işsizlerin ve çalışanların sekiz yaşam alanından ve sekiz yaşam alanının tamamı olan genel yaşam alanından dışlanmışlık oranlarının tablodaki oranlardan hem çalışanlar hem de işsizler açısından oldukça yüksek olacağı sonucuna varılabilir. Nitekim araştırmanın yapıldığı yıldaki 2009 yılı enflasyon verilerinde ÜFE %5,93 ve TÜFE %6,53; 2010 yılında ise ÜFE %8,87 TÜFE %6,40 iken 2023 yılında ÜFE %44,22 ve TÜFE %64,77, 2024 yılında ise ÜFE %28,5 ve TÜFE %44,38 olarak gerçekleşmiştir. Araştırmanın yapıldığı 2009 ve 2010 yıllarına göre son iki yılda 2023 ve 2024 yıllarına ait enflasyon verilerinin geldiği bu noktada sosyal dışlanmanın yaşandığı yukarıdaki tablolarda anlam bulan yüzdeliklerin de oldukça fazla olacağı aşikardır.

Sonuç

Son zamanlarda yaşanan ekonomik krizler nedeniyle çalışma hayatına hiç girememesi yani hiç iş bulamama, uzun dönem süren işsizlik, çalışma hayatından ayrıldıktan sonra tekrar bir işte çalışmama şeklinde farklı özellikler taşımaya başlayan çağımızda işsizlik daha da artmaktadır. İşsizliğin sosyal dışlanma üzerindeki etkilerinin boyutu ülkelerin gelişmişlik ve refah düzeylerine göre farklılıklar göstermektedir. Sanayileşmiş ülkelerde işsizler, işsizlik ödeneği, işsizlik yardımı gibi modern sosyal güvenlik araçları ile sosyal güvenlik sistemine dahil edilirken modern sosyal güvenlik araçları yeterince gelişmemiş ve yerleşmemiş olan ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelere ise işsizler, eş/dost/akraba/aile ilişkileri çerçevesinde dayanışma kültüründen ve geleneksel yapıdan kaynaklanan bir düzen içerisinde korunmaktadır. Diğer bir deyişle bu ülkelere işsizler, modern sosyal güvenlik araçları tarafından sağlanan kurumsal bir koruma yerine geleneksel bir yapıdan kaynaklanan sosyal güvenlik içinde bireysel olarak korunmaktadırlar. Sosyal devlet anlayışının giderek zayıflaması nedeniyle

gelişmiş ülkelerde de modern kurumsal sosyal güvenlik araçlarının kapsamının giderek daraldığı dikkate alındığında son zamanlarda yaşanan ekonomik krizler nedeniyle işsiz kalan büyük bir kitlenin kurumsal düzeyde korumadan yoksun kalmaya başladığı görülmektedir. Günümüz işsizlerinin sosyal dışlanmışlığının refah devleti dönemlerinde yaşanan sosyal dışlanmadan oldukça farklılık göstereceği aşikardır. Yaşanan bu gelişmeler beraberinde işgücü piyasasında yeni boyutlar ortaya çıkararak işgücü piyasasındaki bölünmeyi giderek derinleştirmektedir.

Bu çalışma “işsizliğin sosyal dışlanma üzerindeki etkilerini” ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda yapılan alan araştırmasından elde edilen bulgulardan işsizliğin sosyal dışlanma üzerinde yüksek düzeyde etkisinin bulunduğu, çalışan kesimin de sosyal dışlanmaya maruz kalmakla beraber işsizlerin çalışanlara oranla daha yüksek bir düzeyde sosyal dışlanma yaşadığını istatistiksel verilerle ortaya koyulmuştur.

Söz konusu araştırma 2010 yılında hazırladığım doktora tezindeki verilere dayanmaktadır. 2024 yılı ve 2009 yılına ait Ankara ili nüfus ve işgücü verilerine bakıldığında, 2009 yılından bu yana Ankara nüfusunun; 4.394,55 kişiden 5.803,48 kişiye yükselerek aradaki fark 1.408,93 olmuştur. İşgücüne katılma oranı; 2009 yılı için %45 iken 2024 yılında %54,6'e yükselerek aradaki fark %9,6'e çıkmıştır. İstihdam edilenlerin oranı; 2009 yılında %39,7 iken 2024 yılı için bu oran %48,5'e yükselerek aradaki fark %8,8 artmıştır. İşsizlik oranı 2009 yılı için 11,8 iken 2024 yılı için bu oran %11,2 olmuş aradaki fark %0,6'dır. Ankara iline ait 2024 ve 2009 yıllarına ait Ankara iline ait nüfus ve işgücü verileri değerlendirildiğinde, Ankara nüfusu geçen 15 yıl içinde bir buçuk milyon kadar artmış dolayısıyla buna paralel olarak işgücüne katılma oranı %9,6 ve istihdam oranı %8,8'lik oranlarında bir miktar artış göstermiştir. İşsizlik ise, 2024 yılında 2009 yılına göre %0,6 düşme göstermiş olduğu anlaşılmıştır. Ankara ilinde geçen zaman içinde nüfus ve nüfusa paralel olarak değişen işgücü oranı, istihdam oranı ve işsizlik oranından yola çıkılarak 2010 yılında Ankara ilinde yapılan araştırma sonuçlarından elde edilen veriler 2024 yılının Ankara'sı için de benzer sonuçlara ulaşılacağına göstergesi olacaktır. Ancak, geçen zaman içinde ülke genelinde giderek artan oranlarda yaşanan enflasyon verilerinin de dikkate alınması gerekmektedir. 2023 yılına ait enflasyon oranı verileri TÜFE %64,77 ve 2024 yılına ait TÜFE %44,38 iken 2010 yılında %6,40, 2009 yılında ise %6,53 seviyelerindeydi. 2024 yılında yaşanan enflasyon 2009 ve 2010 yılı enflasyon oranı verilerine göre çok daha yüksek düzeyde olduğundan paranın değerindeki düşme çalışanların elde ettiği gelirin satın alma gücünde gözle görülebilir bir düşüşe neden olmuştur. Dolayısıyla enflasyon verileri de göz önüne alındığında geçen 14-15 yıl içinde Ankara ilinde artan nüfusa paralel olarak değişerek artış gösteren işgücü oranlarına rağmen enflasyondaki bu yükselme nedeniyle sosyal dışlanma boyutunun hem çalışanlar hem işsizler açısından 2010 yılında yapılan araştırma verilerinden çok daha yüksek düzeylerde olacağı aşikardır. Bu nedenle 2010 yılına ait Ankara ilinde yapılan bu araştırmadan elde edilen veriler 2024 yılı Ankara'sı için de önemli bir göstergedir. Nitekim geçen zaman içinde araştırma sonucunda elde edilen verilerde ulaşılan sosyal dışlanma oranlarından çok daha yüksek bir düzeyde sosyal dışlanma yaşandığının sonucuna varılabilir. Bu nedenle 2010 yılı Ankara'sında yapılan bu araştırmadan elde edilen veriler, geçen zaman içinde sosyal dışlanmanın geldiği boyutların bir göstergesi olabilmesi açısından önem arz etmektedir.

İşsizlik nedeniyle yaşanan sosyal dışlanma olgusu tüm ülkeler için üstesinden gelinmesi ve katlanılması zor bir sorunlar yumağını ortaya çıkarmaktadır. Yaşanan bu olumsuzluklar bireyin ve toplumun üzerinde sadece ekonomik değil sosyal ve psikolojik olarak da istenmeyen birçok sonuçlara yol açmaktadır. Ortaya çıkan tüm bu problemlere çözüm bulabilmek için topyekün bir politikalar demetinin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu politikalar demeti; iyi işleyen kurumlar, etkin istihdam politikaları, sosyal diyalog, kararların katılımcı olarak alınması ve bu politikalara verilen toplumsal destek ile ülkenin ekonomik ve siyasi istikrarı gibi birçok yapısal bileşeni içinde barındırmaktadır.

Extended Abstract

Structural changes, especially in the economic field after the 1980s, such as globalization, advancing technological developments, increasing competition and the increasing importance of small-scale businesses, have brought about radical changes in the labor market. Permanent and full-time work has begun to be replaced by flexible working models such as part-time work and part-time work, which have less job security. Unemployment has also gained a different meaning than the termination of the employment contract. In other words, situations such as long-term unemployment, not being able to get a job again after leaving a job, or even not being able to get a job at all in life have emerged and unemployment has increased rapidly. In the light of these developments, social exclusion, which was first mentioned as a concept in the 1960s, began to be mentioned together with unemployment after the 1980s. This study aims to measure the effects and dimensions of unemployment on social exclusion. The method followed was field research. Before starting the field research, social exclusion scales developed to measure social exclusion were researched and the measurement tool developed by Yitzhak Berman and David Phillips from the University of Bristol was selected as the social exclusion scale and this scale was rearranged in line with the opinions of expert academics. In this analysis, the problem of social exclusion represents the exact opposite of social inclusion. Based on this, it is possible to measure social exclusion with the help of indicators that constitute social inclusion. In the revised social exclusion scale, social exclusion is considered as eight life domains. The living spaces in question are; 1. Health and social security area 2. Area of benefiting from/participating in education opportunities 3. Area of residence conditions 4. Area of political participation 5. Cultural, sports and artistic area 6. Social living area 7. Healthy and adequate nutrition consumption area 8. Nutrition It is a compulsory consumption area outside. A questionnaire to be used in the field research was also developed in line with the social exclusion scale. In the survey, 6 questions were asked for each of the eight lives that constitute social exclusion, and there are 48 questions in total ($8 \times 6 = 48$). The field research was conducted in Ankara. A total of 401 people, 195 employed and 206 unemployed, participated in the survey in Ankara. Since a meaningful result can be obtained when the social exclusion levels of the unemployed are compared with the employed, not only the unemployed but also the employed were included in the research. Otherwise, the research would be nothing more than a description of the social exclusion levels of the unemployed. The data collected by the survey was entered into the SPSS 17 program (Statistical Packages for Social Sciences) and statistical frequencies and percentage findings were obtained. The findings obtained were shown in tables regarding eight life areas where social exclusion was measured and the data in the tables were evaluated. From the findings obtained, it has been revealed with statistical data that unemployment has a high impact on social exclusion. Another result obtained in the research is that employees are also exposed to social exclusion, although to a lesser extent than the unemployed. The stages that unemployed people go through in the process of social exclusion can be generally listed as follows; The person who becomes unemployed first loses the income he earned by working and falls into income deprivation. When he cannot earn the income that enables him to continue his life in formal employment, he begins to look for ways to be employed in informal sectors. Since informal work has no legal basis, it causes work to be unprotected in terms of social security as well as job security. Unemployment and the accompanying social exclusion phenomenon pose a complex of problems that are difficult to overcome and bear for all societies. These negativities lead to many undesirable consequences on the individual and the society, not only economically but also socially and psychologically. In order to find solutions to all these emerging problems, the existence of a total set of policies is needed. This bundle of policies; It includes many structural components such as well-functioning institutions, effective employment policies, social dialogue, participatory decision-making and social support for these policies and the economic and political stability of the country.

The research data in question is based on the statistical data from 2009 in my doctoral thesis prepared in 2010 (Şenol, 2010). Doctorate degree in Ankara in 2010 The findings obtained from the research data of my thesis, the population and labor force data of Ankara in 2024,

when compared with the inflation data of our country, are important in terms of shedding light and giving an idea about the social exclusion experienced by the unemployed and even employees in Ankara in 2024.

Kaynakça

- Berman, Y. ve Phillips, D. (2000), Indicators of Social Quality and Social Exclusion at National and Community Level Social Indicators Research, 50, 330-350.
- Bradshaw J, Gordon D, Levitas R, Middleton S, Pantazis C, Payne S and Townsend P (1998), Perceptions Of Poverty And Exclusion Report On Preparatory Research.
- Enflasyon verileri. <http://www.tuik.gov.tr>. (Son erişim tarihi, 08/01/2025)
- İşgücü Verileri. <http://www.tuik.gov.tr>. (Son erişim tarihi, 08/01/2025 ve 31/12/2009)
- Küreselleşme, Emek Süreçleri ve Yapısal Uyum. Türk Sosyal Bilimler Derneği (7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi), Ankara, 2002.
- Lordoğlu, K. ve Özkaplan, N. (2007), Çalışma İktisadı. İstanbul. Der Yayınları.
- Lordoğlu, K.(2003), Türkiye’de Yabancıların Kaçak Çalışmaları ve Bağlantılı Sorunlar Üzerine. TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt: 17-18, Sayı: 6-1, 31-37.
- Sapancalı, F. (2005), Sosyal Dışlanma. İzmir. Dokuz Eylül Yayınları.
- Şenol, E. (2010), İşsizliğin Sosyal Dışlanma Üzerindeki Etkileri. (Basılmış Doktora Tezi). Ankara, Gazi Üniversitesi.
- The Contribution of Community Action Programmes In The Fields of Education, Training and Youth To The Development of Citizenship With A European Dimension. <http://europa.eu.int/com/education/citizien/Amsterdam.pdf>. (Son erişim tarihi: 08/01/2025 ve 20/11/2009).
- Bradshaw,J., Gordon, D., Levitas, R., Middleton S., Pantazis, C., Payne, P., Townsend, P.(1998), For International Poverty Research, University Of Bristol 8 Woodland Road BristolBS8TN.September.http://scholar.google.com.tr/scholar?q=related:nhT5jFoKn4J:scholar.google.com/&hl=tr&as_sdt=2000.(Son erişim tarihi: 08/12/2025 ve 24/10/2009.)
- Walker, A. ve Walker, C. (1997), Britain Divided, The Growth Of Social Exclusion In The 1980s and 1990s. London: Child Poverty Action Group Pres.
- Castillo, Y. (1994), A Comparative Approach To Social Exclusion. International Labour Review. Vol. 133, No: 5, 610-625.
- Standing, G. Globalisatin Flexibility, Seeking Distributive Justice. Macmillan Press, London
- Kotten, G. (1999), “Social Exclusion And The Flexibility Of Labour”, Social Exclusion In Europe, Ashgate Publishing, 60.